

tekst: arie koster

BIJENRUBRIEK #13 KLOKJESBIJEN

Steeds meer afhankelijk van tuinen en de openbare ruimte

Klokjesbijen zijn relatief kleine, slanke, zwarte bijen die voor stuifmeel volledig afhankelijk zijn van klokjes (campanula). Het gaat onder andere om het gras-klokje, akkerklokje, ruig klokje en rapunzelklokje. Daarnaast vliegen deze bijen op een groot aantal exotische klokjes die we vrijwel alleen in tuinen aantreffen.

In de boeken worden klokjesbijen als vrij algemeen opgegeven. Dit heeft meer te maken met de optelsom van het aantal waarnemingen sinds 1990 dan met de alledaagse realiteit. In Nederland komen vier soorten klokjesbijen voor. Drie soorten zijn gespecialiseerd op klokjes, één soort op boterbloemen. Deze rubriek gaat over de grote en kleine klokjesbij.

Het zijn vrij kleine tot middelgrote smalle, min of meer cilindervormige, dun behaarde zwarte bijen met relatief grote kaken. De wijfjes verzamelen stuifmeel met de bleekgele buikschuier aan de onderkant van het achterlijf. De vrouwtjes zijn door een combinatie van kenmerken en de planten waar ze op vliegen, met een redelijke kans van zekerheid te herkennen: de grootte, bloembezoek en het witte stuifmeel dat op campanula wordt verzameld. Herkenning van mannetjes is lastiger, maar in combinatie met vrouwtjes en de planten, is herkenning goed mogelijk.

Overzicht van enkele kenmerken van vrouwtjes van grote en kleine klokjesbij

Grote klokjesbij <i>Chelostoma rapunculi</i>	Kleine klokjesbij <i>Chelostoma campanularum</i>
Lengte 8-10 mm	Lengte 4-7 mm
Vliegperiode eind mei-begin augustus	Vliegperiode begin juni-half augustus
Vrouwtjes	Vrouwtjes
Opvallende al dan niet onderbroken witte haarbanden op rugzijde van het achterlijf	Zonder haarbandjes
Voor details voor vrouwtjes en mannetjes zie www.denederlandsebijen.nl	

Voorkomen, habitats en stuifmeelplanten

Klokjesbijen zijn buiten de kustprovincies vrij algemeen. In zeeklei- en veengebieden zijn klokjesbijen zeer zeldzaam of ze ontbreken totaal. In duingebied komen ze niet of nauwelijks voor. Maar wel in verschillende steden in kleigebieden, onder andere in Amsterdam en in Utrecht.

Klokjesbijen komen voor langs bosranden, randen van landschappelijke en stedelijke beplantingen, parken, stadsbermen, stadstuinen en mini-habitats zoals boomspiegels en tegeltuinen. Vooral in tuinen in oudere woonwijken kan de grote klokjesbij talrijk voorkomen.

Klokjesbijen nestelen in dood hout met oude kevergangen, plantenstengels, rietmatten, rieten daken, maar ook in bijenhôtels, in het bijzonder met houtblokken of afzonderlijke houtblokken. Nestgangen van natuurlijke en kunstmatige nesten zijn drie tot vijf millimeter in doorsnee.

Stuifmeelplanten zijn alle inheemse klokjes zoals grasklokje, ruig klokje, prachtklokje, kluwenklokje, rapunzelklokje; in tuinen ook op de meeste exotische soorten zoals *Campanula lactiflora*, *C. portenschlagiana* en *C. poscharkyana*.

Voor nectar vliegen mannetjes ook op andere planten, onder andere op muskuskaasjeskruid, vijfdelig kaasjeskruid, grote kattenstaart, akkerdistel, klein streepzaad en verschillende soorten geranium. De mannetjes schuilen bij onverwacht slecht weer in de bloemen die ook voor overnachtingen worden gebruikt. De vrouwtjes schuilen bij ongunstig vliegweer in de bloemen waar ze stuifmeel verzamelen.

Beheer

Buiten het stedelijk gebied komt de grote klokjesbij vooral op het grasklokje voor. Dat is niet zo verwonderlijk, heel vaak is het de enige campanulasoort in het landschap. De andere soorten klokjes zijn in vrijwel in het hele land zeldzaam of groeien vaak op plekken waar geen nestgelegenheid is. In het stedelijke gebied en in tuinen worden vooral andere soorten campanula's bezocht. Daar lijkt het erop dat klokjesbijen hier veel algemener zijn dan buiten de stad.

Als we klokjesbijen in het landschap in stand willen houden, moeten we vooral de klokjes koesteren. Het meest voorkomende klokje is het grasklokje. Formeel gezien is dit een vrij algemene tot algemene soort. Maar als je een week door het landschap fietst, moet je goed je best doen om een plek te vinden waar deze plant voor klokjesbijen substantieel voorkomt. Meestal zijn het kleine plekken of polletjes. Een vierkante meter van deze plant is waarschijnlijk al ruim voldoende om een kleine populatie van klokjesbijen in stand te houden, maar dan moet er wel nestgelegenheid zijn, en daar ontbreekt het vaak aan. Alle andere klokjes zijn veel zeldzamer terwijl het grasklokje geleidelijk aan ook minder voorkomt. Net als veel andere soorten bijen lijkt het erop dat klokjesbijen stadsbijen worden die dan voornamelijk in tuinen voorkomen, maar ook openbaar groen is kansrijk voor deze kleine zwarte bijen. Op plekken waar klokjes voorkomen, mag voor en tijdens de vliegperiode niet worden gemaaid; dit geldt nog sterker voor randen langs beplantingen. In de praktijk betekent dat één keer per jaar op zijn vroegst in de nazomer maaien.

Vooral in het stedelijke gebied zouden de soorten ruig klokje en akkerklokje kunnen worden aangeplant. Het akkerklokje gedijt in allerlei grazige vegetaties die extensief worden beheerd, inclusief randen van beplantingen; het ruig klokje voelt zich thuis langs randen van beplantingen. Beide soorten kunnen zeer lange tijd goed standhouden. Deze planten zijn ook zeer bevorderlijk voor andere soorten bijen. In tuinen kunnen vrijwel alle klokjes worden toegepast.

